

Iz 6,9–10 v Novém zákoně a v Jeronýmově komentáři*

Gabriela Ivana Vlková

Řada novozákonních veršů je ovlivněna textem Iz 6,9–10, kde se hovoří o zatvrzelosti Božího lidu, o jeho neschopnosti porozumět a pochopit to, co *slyší* a *vidí*. Některé vycházejí ze znění, které uvádí řecká Septuaginta (LXX), jiné prozrazují vliv hebrejského textu, podle něhož zatvrzení lidu působí sám Bůh.¹ Cílem následujících řádků je vytvořit přehled o tom, která ze starozákonních verzí podmínila přejímání Iz 6,9–10 na různých místech zákona Nového, a následně ukázat, jak se s těmito nelehkými Izaiášovými verši, právě pod vlivem novozákonních výpovědí, vyrovnává ve svém komentáři ke knize Izaiáš sv. Jeroným.²

1. Iz 6,9–10 a Nový zákon

Všimněme si, v jakém novozákonním kontextu se citace či narážky na Iz 6,9–10 objevují.³ Nepůjde o výklad jednotlivých perikop Nového zákona, nýbrž o ujasnění, kterou z možných textových verzí Izaiášova psípu byli jejich autoři ovlivněni.

* Tento příspěvek byl vypracován v rámci projektu *Historie a interpretace bible* Grantové agentury České republiky (P401/12/G168).

¹ Výklad hebrejského textu Iz 6,9–10, jeho srovnání s řeckou verzí i vyhodnocení možných důvodů, které vedly překladatele LXX k odlišnému chápání tohoto izaiášovského textu, viz v G. I. VLKOVÁ, „Izaiáš 6,9–10 v Masoretském textu a v Septuagintě,“ *Studia theologica* 16,1 (2014): 1–16.

² Je zde rozveden příspěvek, který zazněl na konferenci „Patristická exegese Písma“ (Praha, 20. září 2013), a detailně rozpracováno to, co článek zmíněný v předchozí poznámce ve svém závěru pouze naznačil.

³ Seznam příslušných veršů je převzat z B. ALAND – K. ALAND (eds.), *Novum Testamentum Graece*, 27. rev. vyd., Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2001, s. 789. Ze zmíněné edice jsou také přejímány samotné novozákonné texty.

1.1 Iz 6,9–10 a komentář k podobenství o rozséváči (Mt 13,14–15; Mk 4,12; Lk 8,10)

Všechna synoptická evangelia obsahují podobenství o rozséváči (Mt 13,3–9; Mk 4,3–9; Lk 8,5–7) doplněné výkladem, který Ježíš poskytne jen svým učedníkům (Mt 13,19–23; Mk 4,14–20; Lk 8,11–15). Výkladu vždy předchází zdůvodnění, proč Ježíš mluví v podobenstvích a staví ostatní své posluchače do situace, kdy slyší, ale nerozumějí (Mt 13,11–18; Mk 4,11–12; Lk 8,10). Zatímco v Mt zazní výslovně, že se tak plní Izaiášovo proroctví, a jsou citovány verše Iz 6,9–10, ostatní synoptici Izaiáše nezmiňují. Přesto jsou jím ovlivněni. Zda přímo či nepřímě, to je předmětem následného vyhodnocení.

Mt 13,14–15

Citace Iz 6,9–10 v Mt 13,14–15 je převzata z LXX,⁴ přitom rozvíjí to, co Ježíš konstatuje už ve v. 13:

διὰ τοῦτο ἐν παραβολαῖς	¹³ Proto k nim mluvím
αὐτοῖς λαλῶ,	v podobenstvích,
ὅτι βλέποντες οὐ βλέπουσιν	že hledíce nehledí
καὶ ἀκούοντες οὐκ ἀκούουσιν	a slyšíce neslyší ani nechárou.
οὐδὲ συνίουσιν,	
καὶ ἀναπληροῦνται αὐτοῖς	¹⁴ I naplňuje se na nich
ἡ προφητεία Ἡσαΐου ἣ λέγουσα·	proroctví Izaiáše, jež praví:
ἀκοῇ ἀκούσετε καὶ οὐ μὴ	<i>Sluchem budete poslouchat</i>
συνῆτε, καὶ βλέποντες βλέψετε	<i>a nepochopíte a hledíce budete hledět</i>
καὶ οὐ μὴ ἴδητε	<i>a neuvidíte.</i>
ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ	¹⁵ Srdce tohoto lidu totiž ztuhlilo
λαοῦ τούτου,	
καὶ τοῖς ὤσιν βαρέως ἤκουσαν	<i>a ušíma těžko slyšeli</i>
καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν	<i>a své oči zavrželi,</i>
ἐκάμυσαν,	
μήποτε ἴδωσιν τοῖς ὀφθαλμοῖς	<i>aby očima neviděli</i>

⁴ Až na nepatrné detaily odpovídá textu uvedenému v J. ZIEGLER, *Septuaginta. Vetus Testamentum graecum. Auctoritate Academiae Scientiarum Gottingensis editum*, sv. XIV, *Isaias*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1983³.

καὶ τοῖς ὡσὶν ἀκούσωσιν *a ušima neslyšeli*
καὶ τῇ καρδίᾳ συνῶσιν *a srdcem nepochopili*
καὶ ἐπιστρέψωσιν *a neobrátili se;*
καὶ ἰάσονται αὐτούς.⁵ *a já je [mohu] uzdravit (?)⁶*

Terminologie v. 13. odpovídá terminologii následného v. 14, pouze se o *hledění* a *slyšení* hovoří v opačném pořadí než ve v. 14 (potažmo v LXX). Za povšimnutí stojí, že nejen citovaný text ve v. 14–15 předpokládá lid, který si svou nechápavost sám zavínal (viz γὰρ ve v. 15), ale i podle v. 13 platí, že (ὅτι) Ježíšovi posluchači už tak jako tak špatně vidí a slyší. Zdůvodňující *proto* (διὰ τοῦτο) může působit rozpaky: neslyší-li posluchači, proč by mělo záležet na tom, zda Ježíš užívá podobenství či nikoliv?⁷

Mk 4,12 ve srovnání s Mt 13,13

Rozpaky zmizí, uvážíme, uvážíme-li, jak komentuje důvod řeči v podobenstvích na paralelním místě Mk 4,11–12:

καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς· ¹¹ I řekl jim:
ὡμῖν τὸ μυστήριον δέδοται Vám je dáno tajemství
τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ· Božího království
ἐκείνοις δὲ τοῖς ἔξω ale těm, kdo jsou vně,
ἐν παραβολαῖς τὰ πάντα γίνεται, se vše děje v podobenstvích,
ἵνα βλέποντες βλέπωσιν ¹² aby hledíce hleděli,
καὶ μὴ ἴδωσιν, ale neviděli,

⁵ Z hlediska textové kritiky v. 13–15 nepředstavují problém. Smysl výpovědi by měnila pouze varianta ve v. 13: některé rukopisy (mezi nimi D a Θ) zde mají spojkou ἵνα (aby), přičemž zbytek verše je přizpůsoben a formulován jako účelová věta (někdy i s doplněním μηποτε ἐπιστρέψωσιν); οτι je však doloženo mnohem lépe.

⁶ Překlad v. 14–15 (včetně chápání futura ἰάσονται ve zvažujícím smyslu) odpovídá překladu LXX ve VLKOVÁ, „Izaiáš 6,9–10 v Masoretském textu a v Septuagintě,“ s. 10–11.

⁷ Evans rozumí tvrzení v. 13 ve světle předchozího v. 12 („Kdo má, tomu bude dáno a bude mít ještě víc; ale kdo nemá, tomu bude odňato i to, co má.“): zatvrdeli posluchači si nezaslouží jasnou řeč; podobenství samo o sobě nevede k zatvrzení (to si zavínali posluchači), nicméně usnadňuje setrvání lidu v onom zatvrzení (srov. C. A. EVANS, *To See and not Perceive, Isaiah 6:9-10 in Early Jewish and Christian Interpretation*, Sheffield: Academic Press, 1989, s. 110).

καὶ ἀκούοντες ἀκούωσιν a slyšíce slyšeli,
καὶ μὴ συνιῶσιν, ale nechápali,
μήποτε ἐπιστρέψωσιν aby se neobrátili
καὶ ἀφεθῇ αὐτοῖς.⁸ a nebylo jim odpuštěno.

Zdůvodnění v Mk verzi připomíná Mt 13,13, i co do pořadí sloves *hledět* a *slyšet*, nicméně vyzní logičtěji: Ježíš mluví v podobenstvích, *aby* (ἵνα) ti, kdo jsou vně, nechápali. Zpětně se tedy že (ὅτι) v Mt 13,13 jeví především jako sekundární přizpůsobení motivu převzatého z Mk,⁹ aby byl lépe sladěn s následně užitou citací dle LXX.

Mk neprozradí, že by jeho v. 12 představoval naplnění nějakého pro-roctví, nicméně dobře vystihuje, zvláště ve svém závěru, smysl toho, co vypovídá právě Iz 6,9–10, ovšem v hebrejské, nikoli řecké verzi:

Jdi a řekni tomuto lidu: „Poslouchejte sebevíc, a přece nepochopte! Dívejte se sebevíc, a přece nepoznejte!“ Srdce tohoto lidu nech ztuhnět a zatěžkej jeho uši a zamaž jeho oči, *aby* svými očima neviděl a svými ušima neslyšel a aby jeho srdce nerozu-mělo a neobrátil se a neuzdravil.¹⁰

Často se předpokládá, že na Mk mohla mít vliv spíš aramejská tra-dice, protože 4,12 v některých detailech připomíná text targumu, který zprostředkovává její pozdější zápis.¹¹ Targum však ve své hlavní výpo-vědi (prorok má podíl na zatvrzení lidu) odpovídá tradici Masoretské-ho textu.¹² V každém případě je Mk Izaiášovým textem ovlivněn, i když

⁸ Textová kritika ve v. 11–12 nezaznamenává žádný větší problém. Za zmínku stojí snad jen to, že některé rukopisy přidávají na konci v. 12 slova τα αμαρτηματα. Dále že kodex D má místo αφιγηη tvar první osoby αφεθισομαι opravený na αφησω. Tyto varianty však nemají přednost před svědectvím důležitějších rukopisů.

⁹ Předpokládáme, že Mk je jedním z pramenů pro Mt.

¹⁰ Překlad hebrejského Masoretského textu je přebrán z VLKOVÁ, „Izaiáš 6,9–10 v Maso-retském textu a v Septuagintě,“ s. 3.

¹¹ Podle targumu totiž není lidem v Iz 6,9 pomocí imperativů nařizováno hledět a po-slouchat, přitom nerozumět, ale už se o nich ve třetí osobě mluví jako o těch, kdo navzdory hledění a slyšení nechápou; v Iz 6,10 targum mluví o *odpuštění* (pomocí pa-sivního tvaru), nikoli *uzdravení* (srov. B. D. CHILTON, *The Isaiah Targum: Introduction, Translation, Apparatus and Notes*, The Aramaic Bible 11, Wilmington: Glazier, 1987, s. 15; EVANS, *To See and not Perceive*, s. 92; H. YOSHIMURA, *Did Jesus Cite Isa 6:9–10? Jesus' Say-ing in Mark 4:11–12 and the Isaianic Idea of Hardening and Remnant*, Åbo: Åbo Akademi University Press, 2010, s. 131–145.277; atd.).

¹² Masoretský text Iz 6,9–10 pak s velkou pravděpodobností odpovídá původnímu textu (srov. VLKOVÁ, „Izaiáš 6,9–10 v Masoretském textu a v Septuagintě,“ s. 2–5), tedy i heb-

ho parafrázoval a zjednodušil; dost možná ani neověřoval jeho přesné znění v nějaké z verzí, na rozdíl od autora Mt. Ten se nejspíš po přímé konfrontaci pokusil vyrovnat s LXX vypovídající něco jiného než původní hebrejský text (potažmo než Mk, kterým se Mt při svém zpracování podobenství inspiroval).¹³

Lk 8,10 ve srovnání s Mk 4,12

Zdůvodnění řeči v podobenstvích v Lk 8,10 je stručnější než u ostatních synoptiků:

ὁ δὲ εἶπεν· ὑμῖν δέδοται γινῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ,	On řekl: Vám je dáno znát tajemství Božího království
τοῖς δὲ λοιποῖς ἐν παραβολαῖς, ἵνα βλέποντες μὴ βλέπωσιν καὶ ἀκούοντες μὴ συνῶσιν. ¹⁴	ale ostatním v podobenstvích, aby hledíce neviděli a slyšíce nechápali.

Lk zde evidentně vychází z Mk (zachovává i pořadí sloves *vidět/hledět* a *slyšet*), text však výrazně zjednodušuje. Především odstraňuje závěr, který činí izaiášovský motiv o zatvrzení majícím místo v Božím úradku (dle hebrejské či aramejské verze) nejvíce provokativním a přičítá se obrazu Boha v pojetí Lk. Je otázkou, zda autor Lk při svém zpracování přejaté tradice poznal, že zdůvodnění Ježíšovy řeči v podobenstvích u Mk se opíralo o Iz 6,9–10. Ani on, stejně jako autor Mk, Izaiáše výslovně nezmiňuje. Mohl předpokládat, že se jedná o tradiční motiv, aniž by jej spojoval s konkrétním prorockým textem.¹⁵ Navíc byl zvyklý používat LXX. Výpověď Iz 6,9–10 v LXX verzi znal, jak vzápětí uvidíme, ta je nic-

rejskému textu, který byl znám v době vzniku Nového zákona.

¹³ Kromě snahy sladit to, co převzal od Mk, s tím, co k tomu dohledal v LXX, je možné zvažovat další důvody autora Mt pro modifikaci Mk, nicméně to už přesahuje záměr tohoto pojednání. Více o tom např. v EVANS, *To See and not Perceive*, s. 108–113.

¹⁴ Z hlediska textové kritiky je možné zaznamenat, že některé méně důležité rukopisy vynechávají slova τῆς βασιλείας a některé rukopisy uvádějí místo βλέπωσιν (zřejmě pod vlivem Mk) ἰδῶσιν.

¹⁵ O zatvrzelosti lidu vyjádřené pomoci sloves βλέπω a ἀκούω (v témže pořadí jako u Mk a Lk!) se lze dočíst i v Ez 12,2: „Lidský synu, bydlíš uprostřed vzpurného domu. *Mají oči k vidění, ale nevidí, mají uši k slyšení, ale neslyší* (ἔχουσιν ὀφθαλμούς τοῦ βλέπειν καὶ οὐ βλέπουσιν καὶ ὅτα ἔχουσιν τοῦ ἀκούειν καὶ οὐκ ἀκούουσιν)...“

méně jiná, než jakou předpokládá parafráze v Mk. Přímý izaiášovský vliv na Mk tedy nemusel rozpoznat.

1.2 Iz 6,9–10 a závěr Skutků apoštolů (Sk 28,26–27)

To, že autor dvojčila Lk/Sk znal LXX verzi Iz 6,9–10, dosvědčuje poslední kapitola Sk, konkrétně 28,25–27, kde Pavel v Římě na adresu Židů, kteří neuvěřili, praví:

... καλῶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐλάλησεν διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου πρὸς τοὺς πατέρας ὑμῶν λέγων·	²⁵ ... Duch svatý dobře pověděl ústy proroka Izaiáše vaším před- kům ²⁶ řka:
πορεύθητι πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον καὶ εἰπὸν·	<i>Jdi k tomuto lidu a řekni:</i>
ἀκοῇ ἀκούσετε καὶ οὐ μὴ συνῆτε καὶ βλέποντες βλέψετε καὶ οὐ μὴ ἴδητε	<i>Sluchem budete poslouchat a nepochopíte a vidouce se budete dívat a neuvidíte.</i>
ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου καὶ τοῖς ὠσὶν βαρέως ἤκουσαν καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν·	²⁷ <i>Srdce tohoto lidu totiž ztuhlělo a ušima těžko slyšeli a své oči zavřeli,</i>
μήποτε ἴδωσιν τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ τοῖς ὠσὶν ἀκούσωσιν καὶ τῇ καρδίᾳ συνῶσιν καὶ ἐπιστρέψωσιν, καὶ ἰάσομαι αὐτούς. ¹⁶	<i>aby očima neviděli a ušima neslyšeli a srdcem nepochopili a neobrátili se a já je [mohu] uzdravit (?)</i>

Text vychází z LXX. Izaiášova slova přitom pro autora Sk jednoduše představují proroctví o tom, co se mělo naplnit v Ježíšově době, přičemž zodpovědnost za zatvrzelost spočívá na lidech, nikoli na Bohu.¹⁷

¹⁶ Ani tyto verše nepředstavují problém z pohledu textové kritiky. Smysl výpovědi by měnila jen varianta, která místo futura ἰάσομαι uvádí konjunktiv ἰάσωμαι. Je však doložena jen v několika méně důležitých rukopisech.

1.3 Iz 6,9–10 a završení Ježíšovy veřejné činnosti podle Jana (Jan 12,39–40)

Naopak Jan 12,39–40 odráží napětí patrné v hebrejské verzi Iz 6,9–10. Pro líčení závěru Ježíšovy veřejné činnosti použije parafrázi Izaiášova textu, na Izaiáše se přitom výslovně odvolává: nevěra Ježíšových posluchačů (podobně jako nechápavost v Mk 4,12) je spojována s Božím dávným úradykem.

διὰ τοῦτο οὐκ ἠδύναντο	³⁹ Proto nemohli věřit,
πιστεύειν,	
ὅτι πάλιν εἶπεν Ἡσαΐας·	neboť Izaiáš také řekl:
τετύφλωκεν αὐτῶν τοὺς	⁴⁰ Oslepil jejich oči
ὀφθαλμοὺς	
καὶ ἐπώρρωσεν αὐτῶν τὴν	a zatvrdil jejich srdce,
καρδίαν	
ἵνα μὴ ἴδωσιν τοῖς ὀφθαλμοῖς	aby očima neviděli
καὶ νοήσωσιν τῇ καρδίᾳ	a srdcem nepochopili
καὶ στραφῶσιν	a neobrátili se
καὶ ἰάσονται αὐτούς. ¹⁸	a já je [mohu] uzdravit (?)

Iz 6,10 hovoří o defektu *srdce, uší a očí*. Jan oproti Mk pro svou parafrázi vybírá z Izaiáše motiv neschopnosti vnímat *srdcem a očima*, niko-

¹⁷ Na tomto místě se hodí poznamenat, že příliš nepřesvědčuje úvaha Johnsona a Driedgera, která srovnává Mt 13 s Lk 8/Sk 28 v tom, že jak autor Mt, tak autor dvojdiela Lk/Sk citují Iz 6,9–10 dvakrát: nejprve zkráceně a posléze v plném znění (srov. D. C. L. DRIEDGER, *Read Carefully but Do Not Understand: Isaiah 6:9–10 and the Ethics of Reading*, A Thesis Submitted to the Faculty of Providence Theological Seminary, 2004, s. 97–98 (viz http://www.angelfire.com/indie/faith/academic/my_MA_thesis.html [cit. 29. 10. 2013]); L. T. JOHNSON, *The Acts of the Apostles*. Sacra Pagina Series, sv. 5, Collegeville: The Liturgical Press, 1992 s. 476). V případě Lk 8/Sk 28 se jedná přece jen o příliš velký odstup, než aby srovnání s Mt 13,13.14–15 obstálo. Stejně tak je diskutabilní uvažovat o „znovuobjevení se“ Iz 6 ve Sk 28 coby textu umožňujícího vnímat analogii mezi nepřijetím Ježíšova kázání a nepřijetím kázání apoštolů, jak to vyjadřuje D. W. PAO – E. J. SCHNABEL, „Luke“, in *Commentary on the New Testament Use of the Old Testament*, ed. G. K. Beale – D. A. Carson, Grand Rapids: Baker Academics, 2007, s. 308. Podobnost v účinku Ježíšova kázání a kázání apoštolů je sice evidentní, nicméně se nezdá, že by se text Iz 6 ve Sk 28,26–27 objevil „znovu“.

¹⁸ Uvedený text je spolehlivý. Drobné varianty v několika méně důležitých rukopisech nijak nemění jeho základní výpověď.

li *očima* a *ušima*. Zajímavé je, že *ιάσομαι* v posledním řádku odpovídá LXX.¹⁹ Přesto je Jan 12,40 ve své celkové výpovědi bližší hebrejskému textu.

1.4 Iz 6,9–10 a Boží plán s vyvoleným národem dle Pavla (Řím 11,8)

Rovněž Pavlův text v Řím 11,8 bývá spojován s proroctvím Iz 6,9–10 v tom smyslu, jaký mu dává MT, znovu se tu totiž objevuje motiv *nevidění* a *neslyšení*, které působí/dopouští sám Bůh:

καθὼς γέγραπται·	Jak je psáno:
ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ θεὸς πνεῦμα	<i>Bůh jim dal ducha mráкотy,</i>
κατανύξεως,	
ὀφθαλμοὺς τοῦ μὴ βλέπειν	<i>oči, aby neviděli,</i>
καὶ ὦτα τοῦ μὴ ἀκούειν,	<i>a uši, aby neslyšeli,</i>
ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας. ²⁰	<i>až do dnešního dne.</i>

Kromě inspirace textem Iz 6,9–10 je však třeba uvažovat i o Iz 29,10, a to kvůli slovům *πνεῦμα κατανύξεως* (*duch mráкотy*). V Písmu se vyskytují pouze v Iz 29,10 a Řím 11,8. Pavel, nepochybně znalý Písma v řecké i hebrejské verzi, v tomto případě mohl citovat po paměti (ostatně ani neuvádí jméno proroka) a tak propojil motivy obou příbuzných míst.²¹ Je si dobře vědom izaiášovské tradice o podivuhodném Božím úradku, v němž má své místo i zatvrzení vyvoleného národa, jeho očista a následné přijetí coby *svatého semene* (viz Iz 6,13). To mu je útěchou a vysvětlením, proč jeho soukmenovci nepřijali Krista, když v Řím 11 o tomto Božím úradku, zejména o jeho nejzazším cíli, rozvažuje.

¹⁹ Někteří badatelé se proto domnívají, že Jan 12,40 vychází z LXX (viz přehled názorů v EVANS, *To See and not Perceive*, s. 130, či v A. J. KÖSTENBERGER, „John“, in *Commentary on the New Testament Use of the Old Testament*, s. 480).

²⁰ Ani tento verš nepředstavuje problém z hlediska textové kritiky.

²¹ O souvislosti Iz 6,9–10 a Iz 29,10 viz VLKOVÁ, „Izaiáš 6,9–10 v Masoretském textu a v Septuagintě,“ s. 6–7.

1.5 Shrnutí

Motiv nechápavosti a odmítnutí zvěstovaného Božího slova, tak jak ho představuje Iz 6,9–10, byl novozákonními autory opakovaně zpracováván. Někdy jej spojují přímo s Izaiášem (Mt 13; Sk 28; Jan 12), jindy Izaiášův vliv výslovně nezmiňují (Mk 4; Pavel v Řím 11), možná ani ne-reflektují (Lk 8). Navzdory tomu, že někteří z autorů tvrdost původní verze (tak jak ji dosvědčuje hebrejský text) z různých důvodů zmírňují (Lk 8), třeba i pod vlivem konfrontace s LXX (Mt 13; Sk 28), přesto je prokazatelné, že právě „tvrdší“ verze stojí na pozadí různých nezávislých písemných tradic (Mk 4; Jan 12; Řím 11).

Přehled o vlivu různých textových verzí Iz 6,9–10 na novozákonní autory nám poslouží při sledování toho, jak se s výkladem Izaiášova textu vypořádal jeden z prvních velkých křesťanských komentátorů Písma, sv. Jeroným.

2. JERONÝMŮV KOMENTÁŘ K Iz 6,9–10

Jeroným ve svém komentáři ke knize Izaiáš²² komentuje v případě Iz 6,9–10 typ textu, který celkem dobře odpovídá Masoretskému textu (MT). Nicméně, když dává nahlédnout do svého uvažování nad zmíněnými verši, je vidět, že si dobře uvědomuje odlišnost hebrejské a řecké verze a snaží se vypořádat rovněž s LXX.

2.1 Jeronýmův komentář k začátku šesté kapitoly

Již v rámci výkladu začátku 6. kapitoly se Jeroným neobejde bez v. 9–10. Je to tehdy, když si klade otázku, koho to Izaiáš viděl na trůnu (viz popis prorokova vidění v Iz 6,1–4). Odpověď nalézá právě v pasážích Jana a Skutků inspirovaných verši Iz 6,9–10:

²² Viz HIERONYMUS, *Comm. in Esaiam* (CCL 73).

Kdo je však onen Pán, který je viděn, se více dozvíme u evangelisty Jana a ve Skutcích apoštolů. Jan k tomu praví: *To řekl Izaiáš, když viděl jeho slávu, a mluvil o něm, celkem nepochybně (tím) míní Krista.*²³

Jeroným tu cituje Jan 12,41, tedy verš, který následuje hned za v. 40, jemuž byla výše věnována pozornost. Rozpoznal, na jaké místo u Izaiáše evangelista ve v. 40 naráží (na Iz 6,9–10) a jaký kontext připomíná (Iz 6,3), když ve v. 41 zmiňuje „vidění slávy“. Výpověď evangelia tak Jeronýmovi slouží k identifikaci postavy na trůně v Iz 6,1: Izaiáš podle Jeronýma, s odvoláním na Jana, tehdy „viděl Jeho slávu“, tj. Kristovu.

Tím ale Jeroným nekončí, protože si všímá, že nejen Jan, ale také Pavel ve Sk se odvolává na stejné verše z Iz 6,9–10 (ovšem podle LXX, jak jsme výše poznali):

Na druhou stranu Pavel ve Skutcích apoštolů, když v Římě mluví k Židům, říká: *Dobře to Duch svatý řekl skrze proroka Izaiáše našim otcům: Jdi k tomuto lidu a řekni: Sluchem budete poslouchat a neporozumíte a vidouce se budete dívat a nepochopíte. Ztuhlne totiž srdce tohoto lidu a ušima těžko slyšeli a své oči zavřeli, aby snad neviděli očima a ušima neslyšeli a srdcem nepochopili a neobrátili se a neuzdravil jsem je.*²⁴

Protože ve Sk je zdůrazněna role Ducha, Jeroným shrnuje: „Viděn byl tedy Syn jakožto vládce a mluvil Duch svatý, pro spoluúčast na majestátu a pro jednotu podstaty.“²⁵ K tomuto svému závěru se ještě vrací, když později v rámci výkladu v. 2–3 odmítá názor, že dva serafové obklopující Boží trůn představují Syna a Ducha, zatímco králem na trůně je Otec.²⁶

²³ HIERONYMUS, *Comm. in Esaiaem* 3,6,1 (CCL 73, 84,36–39): „Quis sit autem iste Dominus qui uidetur, in euangelista Ioanne et in Apostolorum Actis plenius discimus. Quorum Ioannes ait: *Haec dixit Esaias, quando uidit gloriam eius et locutus est de eo, haud dubium quin Christum significet.*“

²⁴ *Comm. in Esaiaem* 3,6,1 (CCL 73, 84,40–47): „Rursum Paulus in Actis Apostolorum, ubi Romae loquitur ad Iudaeos: *Bene, inquit, Spiritus sanctus locutus est per Esaiam prophetam ad patres nostros, dicens: Vade ad populum istum, et dic: Aure audietis, et non intellegitis, et uidentes uidebitis, et non perspicietis. Ingrassatum est enim cor populi huius et auribus grauiditer audierunt, et oculos suos compresserunt, ne forte uideant oculis, et auribus audiant, et corde intellegant, et conuertant se, et sanem eos.*“

²⁵ *Comm. in Esaiaem* 3,6,1 (CCL 73,84,47–49): „Visus est autem Filius in regnantis habitu et locutus est Spiritus sanctus propter consortium maiestatis unitatemque substantiae.“

²⁶ HIERONYMUS, *Comm. in Esaiaem* 3,6,2–3 (CCL 73, 87,61–64): „Bezbožně tedy kdosi chápe dva seraфы jako Syna a Ducha svatého. Spolu s evangelistou Janem a apoštolem Pavlem učíme, že byl viděn Syn Boží vládoucí ve slávě a že mluvil Duch svatý.“ (Impie ergo quidam duo Seraphim, Filium et Spiritum sanctum intellegit. Cum iuxta euangelistam Ioannem et Paulum apostolum, Filium Dei uisum in maiestate regnantis et Spiritum

Ač se Jeroným odvolává na texty, z nichž každý vychází z jiné verze Iz 6,9–10, na jejich rozdíl v tomto okamžiku ještě neupozorňuje. Ostatně přímo citoval jen ze Sk 28 (podle LXX), citaci Jan 12,40 se umně vyhnul.

2.2 Jeronýmův komentář k veršům 9 a 10

Když se Jeroným ve svém výkladu dostává k v. 9–10, uvede je ve znění, které velmi dobře odpovídá MT:

Et dixit:	A řekl:
Vade, et dices populo huic	Jdi a řekneš tomuto lidu:
Auditu audite	Sluchem poslouchejte
et nolite intellegere,	a nepochopíte,
et uidete uisu	a vizte zrakem
et nolite cognoscere.	a nepoznávejte!
Excaeca ²⁷ cor populi huius,	Oslep srdce tohoto lidu
et aures eius aggraua,	a jeho uši zatěžkej
et oculos eius claude,	a jeho oči zavři,
ne forte uideat oculis suis,	aby snad neviděl svýma očima
et auribus audiat,	a ušima neslyšel
et corde intellegat	a srdcem nepochopil
et conuertatur	a neobrátil se
et sanetur. ²⁸	a nebyl uzdraven!

První, na co však upozorní, je rozdíl řecké a hebrejské verze. Připouští, že LXX interpretuje verše tak jako Pavel ve Skutcích, a znovu onen text zopakuje, načež spolu s následujícím veršem ze Skutků (Sk 29,29) dodá, že Pavlova slova potvrzují, že proroctví se naplnilo, když tehdy Židé odmítli zvěst o Kristu: „V jakém čase se však proroctví naplnilo, říká sám

sanctum locutum esse doceamus.). Odmítnutou interpretaci zastával Órigenés, srov. R. L. WILKEN (ed.), *Isaiah Interpreted by Early Christian and Medieval Commentators*, The Church's Bible, Grand Rapids: Eerdmans, 2007, s. 65.

²⁷ HIERONYMUS, *Comm. in Esaiaem* 3,6,9–10 (CCL 73,91,1–6). Text, až na mírné detaily, odpovídá znění, jaké uvádí R. WEBER (ed.), *Biblia sacra iuxta Vulgatam versionem*, *Biblia sacra iuxta Vulgatam versionem*, Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1969.

apoštol Pavel v tom, co následuje: *Budiž vám tedy známo, že pohanům bylo posláno toto Boží spasení a oni uslyší.*“

Připomene také podobnou situaci ze Sk 13,46–47, kdy Židé neuvěřili Pavlovi a Barnabášovi, načež se Tito rozhodli napříště obracet se k pohanům (s odvoláním na výrok z Iz 49,6). A pak už jen dodá: „Tedy podle LXX je výklad snadný, že totiž na Boží příkaz prorok Izaiáš předpovídá, co lid udělá.“²⁹

Následně Jeroným obrací pozornost k tomu, že vedle „snadného“ septuagintního výkladu je tu i obtížná hebrejská verze. Klade si přitom otázku: „Proč apoštol Pavel, když rozmlouval s Židy,³⁰ nemluvil dle hebrejštiny, tak jak to oni měli za správné, nýbrž dle LXX?“³¹ Odpovědnost přisuzuje Lukášovi, který uměl lépe řecky než hebrejsky, a proto preferoval řecké texty.³²

Pak si Jeroným pokládá klíčovou otázku, v jeho době zřejmě žhavě diskutovanou, zda je vůbec hebrejský text spolehlivý, a neváhá ho bránit:

Kdyby někdo řekl, že hebrejské knihy byly zpětně zfalšovány ze strany Židů, ať si poslechne Origena, co v osmém svazku *Výkladů k Izaiášovi* na tuto otázku odpovídá: „Pán a apoštolové, kteří ostatní přestupky zákoníkům a farizeům vyčítají, by přece o tomto přestupku, který je největší, nikdy nebyli bývali mlčeli. Kdyby však řekli, že knihy Židů byly zfalšovány až po příchodu Pána Spasitele a po kázání apoštolů, nebudu se moci ubránit smíchu, jako by snad Spasitel a evangelisté a apoštolové vydali takové svědectví, že to Židé později hodlali zfalšovat.“³³

²⁸ *Comm. in Esaiaem* 3,6,9–10 (CCL 73,91,16–19): „Quo autem haec prophetia impleta sit tempore, ipse apostolus Paulus in consequentibus loquitur: *Notum ergo sit uobis, quoniam gentibus missum est hoc salutare Dei et ipsi audient.*“

²⁹ *Comm. in Esaiaem* 3,6,9–10 (CCL 73,91,25–27): „Ergo secundum LXX facilis interpretatio est, quod Esaia propheta Domino imperante praedicat, quid populus sit facturus.“

³⁰ Rozuměj ve Sk 28.

³¹ *Comm. in Esaiaem* 3,6,9–10 (CCL 73,91,34–36): „Quare apostolus Paulus cum Hebraeis disputans, non iuxta Hebraicum, quod rectum esse cognouerant, sed iuxta LXX sit locutus?“

³² Jeroným si neodpustí srovnání s Matoušem a Janem, kteří dle něj užívají nejen řecké, ale i hebrejské texty, a dokládá to vhodnými příklady, kdy citují starozákonní text podle hebrejské verze (např. v Mt 2,15 a v Jan 19,37), která se právě u těchto citací od LXX liší.

³³ *Comm. in Esaiaem* 3,6,9–10 (CCL 73,92,49–58): „Quod si aliquis dixerit, Hebraeos libros postea a Iudaeis esse falsatos, audiat Origenem quid in octavo uolumine *Explanatio-nis Esaiae* huic respondeat quaestiunculae, quod numquam Dominus et apostoli, qui cetera crimina arguunt in scribis et pharisaeis, de hoc crimine, quod erat maximum, reticissent. Sin autem dixerint post aduentum Domini Saluatoris et praedicationem

Jeronýmovi je však jasné, že hebrejský text může posluchače pohoršovat. Nicméně tvrdí, že ho nelze jednoduše odmítnout a upnout se na LXX, vždyť i v LXX verzi se objevují texty, které pracují s myšlenkou, že Bůh zatvrzuje lidská srdce. V té souvislosti připomene zatvrzení faraóna v Exodu (Ex 9,16), následně ještě dva texty o slepotě, kterou působí Bůh (mimochodem jde o texty, na něž se odvolává Řím 11,8.10, to ovšem Jeroným nezmíní³⁴). Načež shrne: „Nejsou tedy na vině ti, kdo nevidí, ale ten, kdo dal oči k nevidění.“³⁵

Iz 6,9–10 pokládá za obdobný problém. Nicméně řešení nalézá v listě Římanům, kde se Pavel zabývá problémem, proč židovský národ odmítl Krista. Právě tato novozákonní epištola (nyní už se na ni Jeroným výslovně odvolává), se stává zcela klíčovou pro jeho výklad v. 9–10.

Jeroným si důkladně všímá veršů z 11. kapitoly a mnohé z nich i cituje.³⁶ Zřejmě proto, aby se mohl co nejvíce opřít o Pavlovu autoritu a o jeho přesvědčení, že Židé neklopýtli proto, aby navždy padli, nýbrž aby byla umožněna spása pohanů. Vyzdvihuje zejména v. 32, staví ho totiž (byť v mírné obměně) na začátek i na konec této pasáže svého komentáře: „Bůh vše uzavřel v nevěře/pod hříchy, aby se nad všemi mohl slitovat.“³⁷ Posléze Jeroným shrne vlastními slovy:

Tedy to není Boží krutost, ale milosrdenství, že jeden národ zahyne, aby všichni byly spaseny, že část Židů nevidí, aby celý svět mohl vidět/vnímat.³⁸

apostolorum libros Hebraeos fuisse falsatos, cachinum tenere non potero, ut Saluator et euangelistae et apostoli ita testimonia protulerint, ut Iudaei postea falsaturi erant.“

³⁴ Ač nezmíní, přece cituje oba texty tak, jako by je opsal z Řím 11, nikoli vyhledal ve Starém zákoně. První z nich přitom uvede slovy: „o jiných je řečeno“ (Řím 11,8 přitom kombinuje dva izaiášovské texty, viz výše), u druhého rozpoznává, že jde o text, který se nachází „v žalmech“ (Řím 11,10 cituje z Žl 69,24 [v LXX 68,24]: „Nechť jsou jejich oči zatemněny, aby neviděly!...“).

³⁵ HIERONYMUS, *Comm. in Esaiam* (CCL 73,92,70–72): „Non sunt illi in culpa qui non uident; sed ille qui dedit oculos ad non uidendum.“

³⁶ Konkrétně v tomto pořadí: 32, 33, 11, 15, 25–26, 28–32.

³⁷ *Comm. in Esaiam* (CCL 73,93,78–79.96–97): „Conclusit enim Deus omnia in incredulitate ut omnibus misereatur. [...] Conclusit enim Deus omnia sub peccato, ut omnibus misereatur.“

³⁸ *Comm. in Esaiam* (CCL 73,93,97–99): „Ergo non est crudelitas Dei, sed misericordia, unam perire gentem, ut omnes saluae fiant, Iudaeorum partem non uidere, ut omnis mundus aspiat.“

Aby dodal patřičnou váhu uvedeným argumentům, připojí také dvě citace z evangelií, ze kterých vyvozuje podobný závěr (Jan 9,39 a Lk 2,34), a vše vykládá ve prospěch křesťanů:

Pročež i sám Pán v evangeliu vykládá znamení slepého od narození, který znovu nabyt zraku, symbolicky a praví: *Přišel jsem na tento svět k soudu, aby ti, kdo vidí, neviděli a ti, kdo nevidí, viděli*. A na jiném místě Simeon říká: *Hle, on je ustanoven k zřízení a k povstání mnohých*. A tak když oni nevidí, my vidíme, když oni padli, my jsme povstali.³⁹

Na tomto místě se pak Jeroným nechá zcela strhnout, když přísou-
dí samotnému proroku Izaiášovi toto podivuhodné pochopení Božích
úradků, a neváhá vzletným způsobem parafrázovat jeho údajné smýš-
lení:

To, co prorok rozpoznává, v jistém smyslu jinými slovy říká: Ó Pane, přikaz mi
mluvit k židovskému národu, aby slyšeli a neporozuměli Spasiteli, aby ho viděli
a nepoznali. Chceš-li, aby se tvůj příkaz naplnil a celý svět byl spasen, po čemž
toužím i já, ty sám oslep srdce tohoto lidu a jeho uši zatěžkej a oči zavři, aby ne-
rozuměli, neslyšeli a neviděli. Kdyby totiž viděli, obrátili se, porozuměli a byli
uzdraveni, celý svět by nepřijal uzdravení.⁴⁰

Jeroným uzavře výklad obtížných v. 9–10 úvahou o tom, že každý
kajícník, až už spáchal cokoli, může být spasen. Ovšem musí se *chtít* ob-
rátit. Nakonec proto připomene Ježíšova slova k Jeruzalému: „Kolikrát
jen jsem chtěl shromáždit tvé syny, jako kvočna kuřátka pod svá křídla,
ale nechťeli jste.“⁴¹

³⁹ *Comm. in Esaiam* (CCL 73,93,99–105): „Vnde et ipse Dominus in euangelio sacramen-
tum caeci a natiuitate, qui receperat oculos, uertit ad tropologiam, et dicit: *In iudicium
ego ueni in hunc mundum, ut uidentes non uideant et non uidentes uideant*. Et in alio loco
Simeon loquitur: *Ecce hic positus est in ruinam et in resurrectionem multorum*. Illis itaque
non uidentibus, nos uidemus; illis cadentibus nos resurgimus.“

⁴⁰ *Comm. in Esaiam* (CCL 73,93,105–94,113): „Quod intellegens propheta quodammodo
aliis uerbis dicit: O Domine, praecipis mihi loqui populo Iudaeorum, ut audiant et non
intellegant Saluatorem, et uideant eum et non cognoscant. Si uis impleri iussionem
tuam, et totum saluari mundum, quod et ego fieri desidero, tu excaeca cor populi hui-
us et aures aggraua et oculos claude, ne intellegant, ne audiant, ne uideant. Si enim illi
uiderint et conuersi fuerint et intellexerint et sanati fuerint, totus mundus non recipiet
sanitatem.“

⁴¹ *Comm. in Esaiam* (CCL 73,94,117–118): „Quotiens uolui congregare filios tuos, sicut gal-
lina pullos sub alas suas, et noluiti.“

2.3 Shrnutí

Jeroným ve svém výkladu veršů Iz 6,9–10 komentuje hebrejský text. Nezatají, že obsah řeckého textu je jiný, dokonce ho respektuje pro autoritu Sk 28, odkud získává informaci ohledně času naplnění Izaiášových slov. Nicméně toto přijetí LXX se jeví spíš jako „shovívavost“ vůči autorovi Sk, který používal řecké prameny. U Pavla samotného, který podle Sk 28 Izaiášova slova pronesl, Jeroným přece jen předpokládal užívání hebrejského textu. Pavel je také pro Jeronýma autoritou, o níž se nejvíce opírá, když se snaží vystihnout vlastní Izaiášovo poselství ve světle Řím 11.

3. ZÁVĚR

První část tohoto pojednání ve svém přehledu ukázala, že novozákonní autoři, kteří se inspirovali verši Iz 6,9–10, vycházeli z různých textových předloh či tradic. Druhá část provedla Jeronýmovým komentářem ke knize Izaiáš a dala nahlédnout, jakým způsobem se Jeroným ve svém výkladu o novozákonních texty opíral. Byť nám způsob Jeronýmovy exegetické práce může připadat místy poněkud kuriózní, přesto nelze neobdivovat jeho všímavost k detailům a jeho schopnost odhalit četné biblické paralely.

Tím spíš udivuje, že Jeroným ve svém komentáři k Iz 6,9–10 vůbec nereflktuje vliv Izaiášových veršů na slova uvedená v kontextu podobnosti o rozsévání v synoptických evangeliích. Přitom všech ostatních výše zmíněných novozákonních textů si pečlivě všímá, a to i v případě, že jejich vztah k Iz 6,9–10 je méně nápadný (např. Řím 11,8). Důvody pro opomenutí mohl mít různé. Nejpravděpodobnější je, že si pro svůj výklad vystačil s tím, co našel jinde. Byl zřejmě natolik fascinován klíčem, který mu pro pochopení obtížných Izaiášových veršů nabízela 11. kapitola listu Římanům, že už nic jiného zapracovávat nepotřeboval. Nelze však vyloučit, že se synoptickým evangeliím záměrně vyhnul, protože by při jejich vzájemném srovnání nutně narazil na řadu problémů,⁴² které v tomto okamžiku zkrátka řešit nechtěl.

⁴² Například na to, že Matouš cituje tak důležité verše podle LXX, přitom (podle Jeronýma) znal dobře i hebrejský text.

Isa 6:9–10 in the New Testament and in Jerome's Commentary

Key words: Isaiah; the New Testament; Jerome; Septuagint; Hardening; Blindness; Deafness; Incomprehension

Abstract: This paper provides a survey of New Testament pericopes quoting or influenced by a Greek or by a Hebrew version of Isa 6:9–10. It then attempts to expose how Jerome in his commentary works with New Testament verses and other biblical parallels while he struggles to understand the difficult Hebrew text of Isa 6:9–10.

RNDr. Gabriela Ivana Vlková, Th.D.
Katedra biblických věd
CMTF UP
Univerzitní 22
771 11 Olomouc